

מלאכות האסורות בשמיטה

בהר - שבת הארץ שבת לה'

ויקרא פרק כה, א-כד

(א) וידבר יקוק אל משה בהר סיני לאמר: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם **ושבתה הארץ שבת ליקוק**: (ג) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: (ד) ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליקוק **שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר**: (ה) את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: (ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה **לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך**: (ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: 8

משפטים - Social Justice

שמות פרק כג

(ו) לא תטה משפט אבינך בריבו: (ז) מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: (ח) ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים: (ט) וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים:)

(י) ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה: (יא) והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך: (יב) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן אמתך והגר:

(יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: (יד) שלש רגלים תחג לי בשנה: (טו) את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם:

- "שדך לא תזרע" - איסור זריעה
- "וכרמך לא תזמור" - איסור זמירה
- "לא תקצור" – איסור קצירה
- "לא תבצור" – איסור בצירה
- "לכם לאכלה" – ולא לסחורה, הפסד או דרך בעלות.
- "תשמטנה ונטשתה" - חיוב להפקיר הפירות
- "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" - ביעור פירות כשאין עוד פירות בשדה לחיות.
- "ושבתה הארץ שבת לה" - איסור עשה _____

תולדות

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, {ג עמוד א} תולדות לא אסר רחמנא, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו'. מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא: דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב. - ולא? והתניא: שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש {uprooting weeds} ולעידור {hoeing} ולכיסוח {cutting weeds}? תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא. לא כל מלאכה שבשדך, ולא כל מלאכה שבכרמך. מנין שאין מקרסמין {prune}, ואין מזרדין {trim dry branches}, ואין מפסגין {chop off branches} באילן - תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא, לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך. מנין שאין מזבלין {fertilize}, ואין מפרקין {remove stones from the roots}, ואין מאבקין {cover exposed roots}, ואין מעשנין {fumigate} באילן - תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא, כל מלאכה שבשדך לא, וכל מלאכה שבכרמך לא. יכול לא יקשקש {loosen the ground} תחת הזיתים, ולא יעדר {hoeing} תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים - תלמוד לומר: שדך לא תזרע זריעה בכלל היתה, ולמה יצתה - להקיש אליה, לומר לך: מה זריעה מיוחדת, עבודה שבשדה ושבכרם - אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם! - מדרבנן, וקרא - אסמכתא בעלמא. וקשקוש בשביעית מי שרי? והא כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. תשמטנה - מלקשקש, ונטשתה - מלסקל! - אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו; חד - אברויי אילני, וחד - סתומי פילי {sealing cracks in the ground}. אברויי אילן - אסור, סתומי פילי - שרי.

זירעה זמירה קצירה ובצירה-
מדאורייתא

• למה דווקא 4 אלו?

מה זריעה מיוחדת, עבודה
שבשדה ושכרם - אף כל שהיא
עבודה שבשדה ושכרם!-
מדרבנן

• למה דווקא משהוא שהיא
בשדה ובכרם?
• ומה זאת אומרת בכלל?

לקיומי, או עבודה שאינה בשדה
ובכרם- מותר

• לקיומי- יותר מובן, שלא רוצים
להפסיד את הכל
• עבודה שאינה בשדה וכברם-
למה שיהא מותר?

עבודה שבשדה ובכרם

רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

אף כל עבודה שהיא בשדה ובכרם - כגון כל הני פרטי, יצא קשקוש ועידור ומים בנקעים ועוגיות שאינן בשניהן כו'.

תוספות מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

אף כל שבשדה ושבכרם - וכל הני עבודות דלעיל נוהגות בין בשדה ובין בכרם ואפילו שיש מהן שאין עתה נוהגין כן י"ל שבמקומן היו עושין כך ורגילין לעשותן בשדה ובכרם.

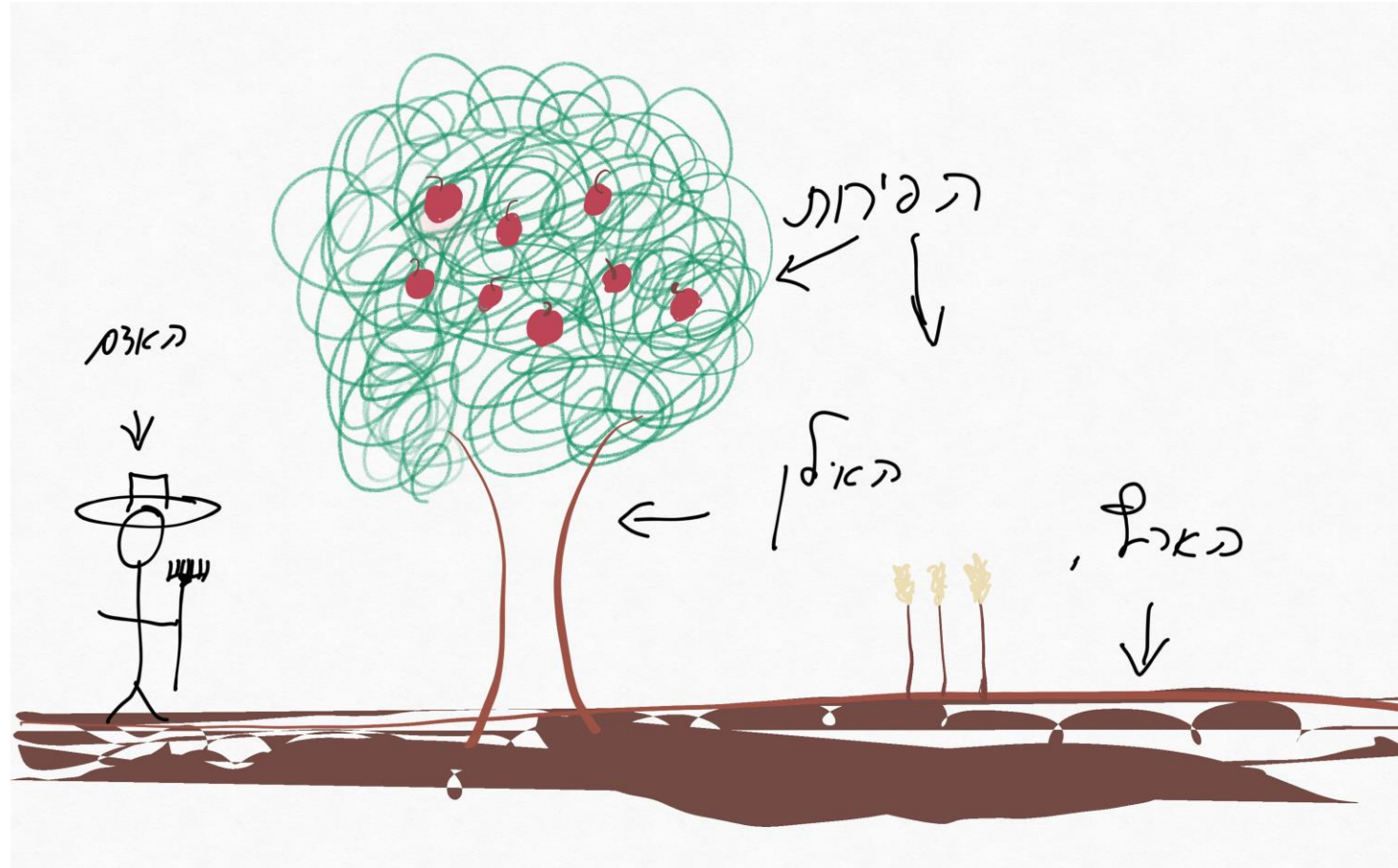
חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

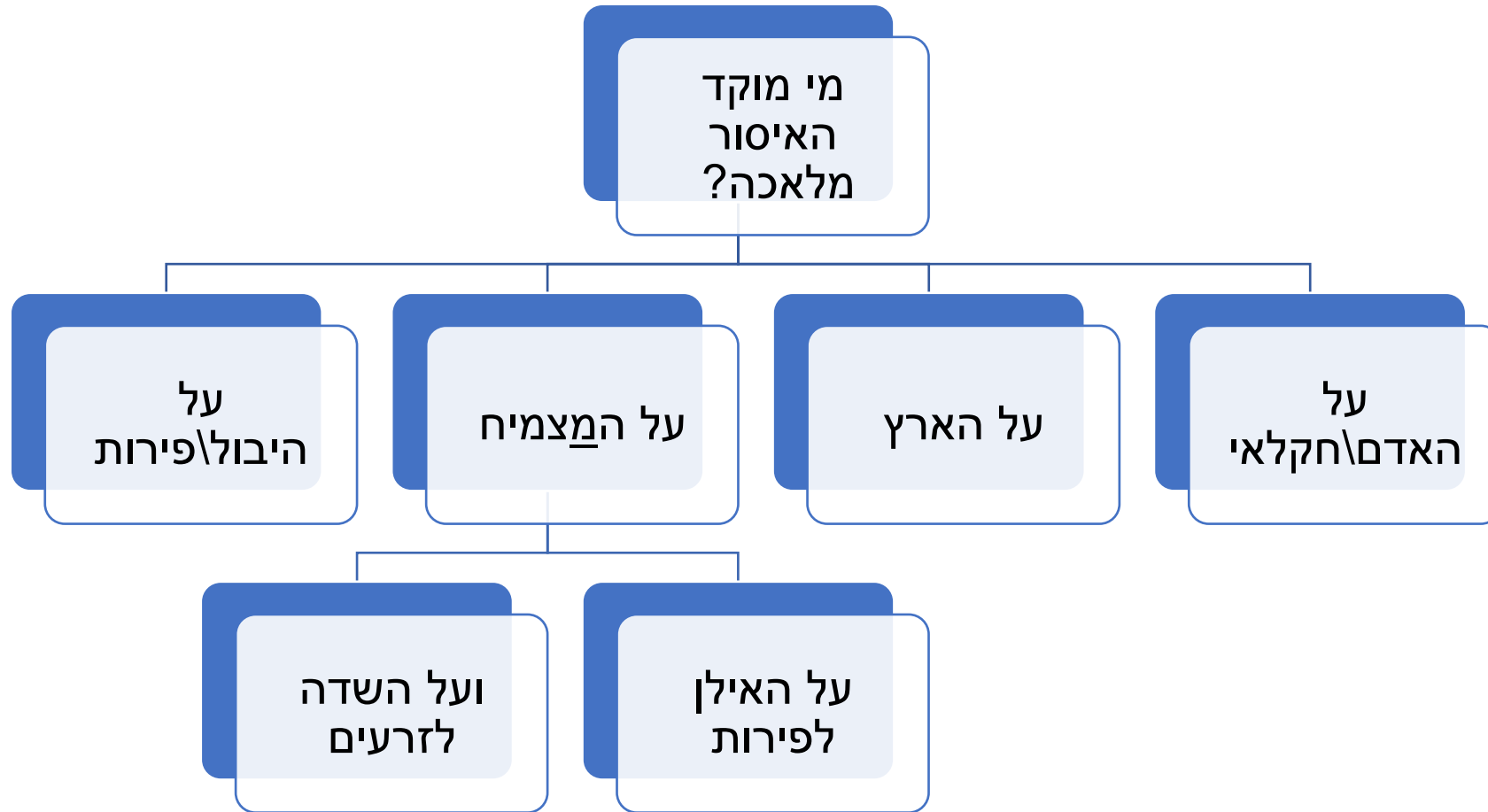
מה זריעה מיוחדת. פי' שהיא עבודה רגילה וצריכה לשדות ולהשביח, אף כל וכו'.

חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

מה זריעה מיוחדת וכו' פי' והנך מלאכות דלעיל חשובות הן ודי להן פעם אחת בשנה דומיא דזריעה ונטיעה אבל קשקוש והשקאה דצריכות תדיר תדיר לא מקרי חשובה עבודה /עבודה חשובה/ ומותר לעשותן. והא דמסקינן לעיל כל הני מלאכות משדך לא כרמך לא כתב רש"י ז"ל דהני לא מפיק כלהו בחד זימנא אף על גב דכולהו מפיק להו מחד קרא, משום דלא דמי אהדדי.

עבודה שבשדה ובכרם- למה דווקא דברים השייכים
לשדה וכרם ביחד (שיטת רש"י)?

נ"מ- חרישה? חרישה הוי אב טיפוס של עבודה חקלאית

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

איתמר, החורש בשביעית, רבי יוחנן ורבי אלעזר. חד אמר: לוקה, וחד אמר: אינו לוקה... מאן דאמר לוקה - שפיר. ומאן דאמר אינו לוקה - אמר לך: מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימר דאהני תולדות הוא דמיחייב, אתולדה אחרינא - לא מיחייב,

...והני הלכתא נינהו {תוספת שביעית}? קראי נינהו. דתנן +מסורת הש"ס: [דתניא]+: בחריש ובקציר תשבת, רבי עקיבא אומר: אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית - שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, אלא חריש של ערב שביעית {ד עמוד א} שנכנס לשביעית, וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית. רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות - אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהיא מצוה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א

הלכה א- מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר ושבתה הארץ שבת ליי' ונאמר בחריש ובקציר תשבּות, וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור.

הלכה ב- אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה, ואחד הכרם ואחד שאר האילנות.

הלכה ג- וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות.

הלכה ד- כיצד החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן.

ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה א

ומכאן נראה לי לומר שדעת רבינו הוא כדעת ר"ש שכתב **דחרישה בשביעית אסורה מן התורה ואף על גב דממעטינן שאר אבות חרישה לא ממעטינן לה** וכן נראה ממה שא"ר עקיבא אם לענין שביעית הרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' משמע דפשיטא ליה דחרישה בשביעית אסירא ליה מן התורה ועד כאן לא פליג רבי ישמעאל אלא בשני פרקים שסובר דלאו דאורייתא נינהו אלא הלכתא אבל בשביעית גופה לא פליגי **ומודה שהחרישה אסורה מן התורה...**

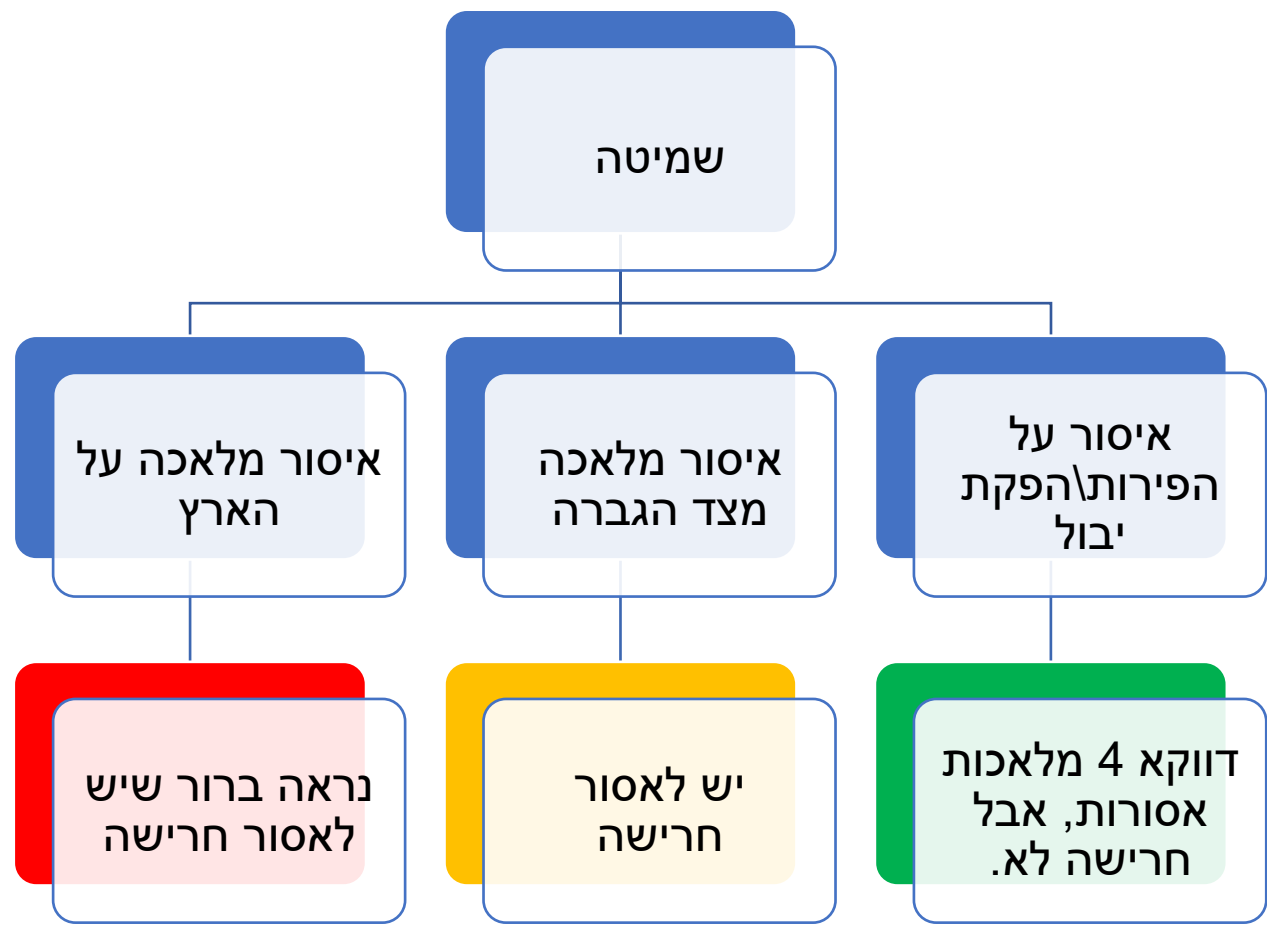
ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ד

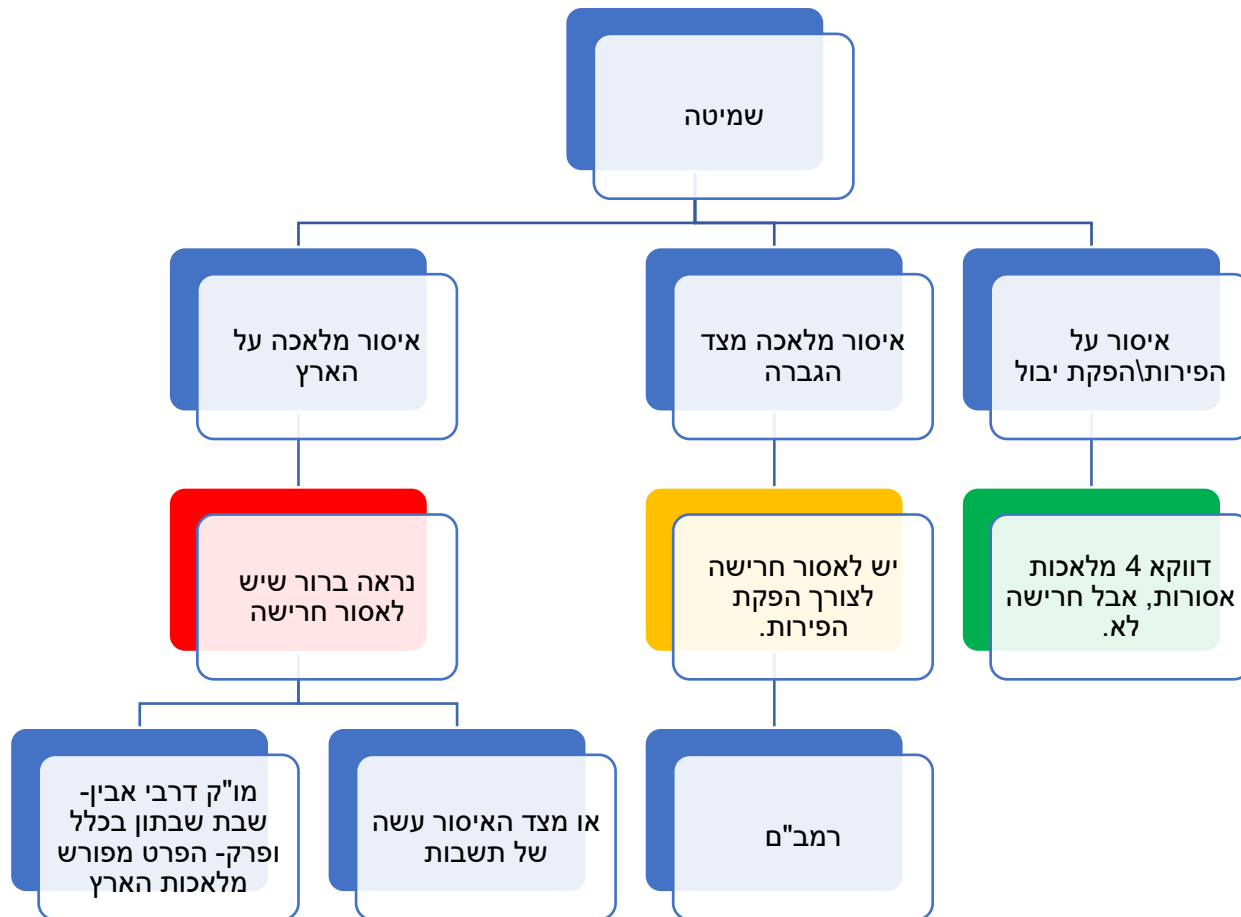
[ד] כיצד החורש וכו'. ביאור דברי רבינו **דשני מיני חרישות הם החורש לצורך האילנות כדי שיגדלו וכאשר יתבאר זו היא החרישה שאסורה מן התורה כאשר נתבאר אבל החרישה שאינה לצורך האילנות אלא לצורך הקרקע פי' שלא יפסד ויתקלקל הקרקע אינה אסורה מן התורה** והרי היא כחופר בעלמא או מסקל שאינם אסורות מן התורה וזהו שכתב החורש לצורך הקרקע וכו' נראה שיש שם חרישה אחרת שאינה לצורך הקרקע שהיא אסורה מן התורה והיא אשר בא עליה הלכה למשה מסיני דעשר נטיעות ויתבאר דבר זה פ"ג בע"ה.

חזון איש- חרישה אסור באיסור עשה "בחריש ובקציר תשבות", ואין לוקין על איסור עשה.

בית הבחירה למאירי מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

אף על פי שביארנו שהחרישה אינו לוקה עליה בשביעית מ"מ איסור עשה מן התורה יש בה כדכתי' בחריש ובקציר
תשבות ואף על פי שהוא נאמר בשבת בסוגיא זו פירשנוהו על השביעית ויש צדדין שהוא לוקה על החרישה והוא אם
חרש לחפות זריעותיו בחרישתו ולא משום חרישה אלא משום זריעה שהחיפוי בכלל זריעה הוא כמו שביארנו בכלאים
א"כ מה שאמרו באחרון של מכות כ"א ב' יש חורש תלם אחד וחייב עליו שמנה לאוין ומפרש לה שחורש בשור ובחמור
מוקדשין וכלאים בכרם ושביעית ונמצא שלוקה על חרישת שביעית וכן על חרישה בכלאים וכאן כתבנו בשניהם שאינו
לוקה בחרישה על כל פנים אתה צריך לפרשה במחפה את זריעותיו והוא תולדת זריעה:

זריעה\נוטע- אילן סרק

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ד הלכה ד

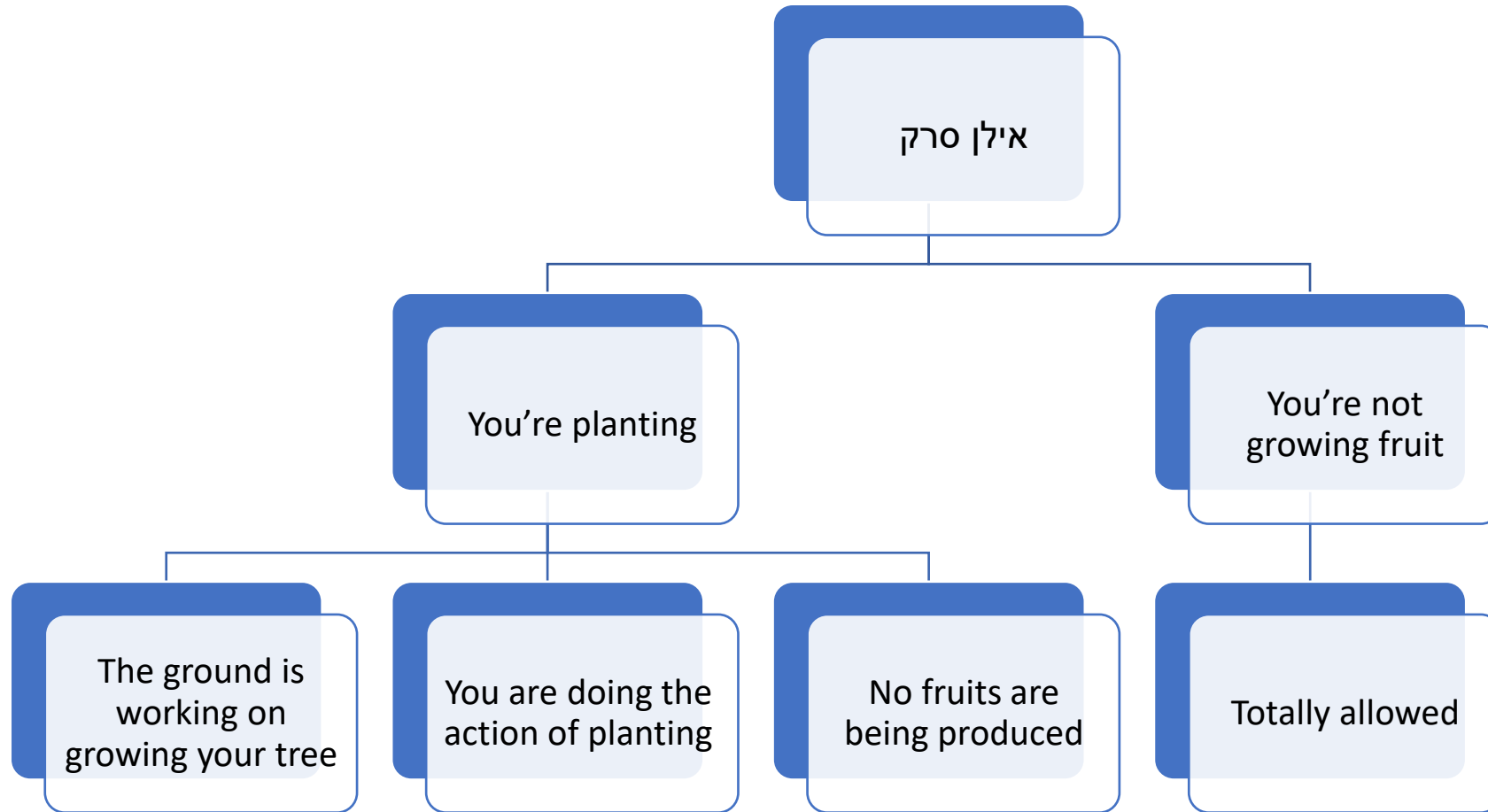
היה רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית

תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ג הלכה יט

היה רבן שמעון בן גמליאל או' מותר לאדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג בשביעית

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ה

אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבולת מן האילנות, ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק, ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך, ולא יסוך את הפגין, ולא ינקוב אותן, ולא יכרוך את הנטיעות, ולא יקטום אותם, ולא יפסג את האילנות וכן שאר כל עבודת האילן, **ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות.**

נוטע וזומר

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ד

כיצד החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו **מכת מרדות מדבריהן**.

רבי ישראל משקלוב - פאת השולחן – בית ישראל - סימן כ אות ד

בגיטין (נג, ב) מוכח כדברי מאן דסבירא ליה דמדאורייתא איסור עשה יש על כל פנים.

דהא על הנוטע בשבת והנוטע בשביעית קאמר שם: 'מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא'...

אלא דדייק רבינו ממה שכתוב בגמרא דילן דזמירה ובצירה יצאו ללמד דדוקא אלו, והשאר אפילו אבות אינו לוקה, כמו שכתב רבינו בהלכה ג: 'שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה, אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות'...

וממה שמסיים מכין אותן מכת מרדות מדבריהם, וסידר נוטע עם מסקל ומזבל, **משמע דסבירא ליה... דאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן.**

תוספות מסכת ראש השנה דף ט עמוד ב

ואור"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתיב ביה קרא כדדרשינן לעיל (ע"א) מבחריש ובקציר תשבות ועוד יש ליתן טעם משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם..

ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ו

ומפרש ר"ת דהכי קאמר רב נחמן לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך ל' ול' לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית ולר' יהודה דקולטת בשלשה ימים [מותר] לקיים כיון דלא נקלט בשביעית עצמה אף על פי שנטע (בשביעית) באיסור כשנטע שלשה ימים לפני ראש השנה דאסור ליטע משום תוספת שביעית מדאורייתא כמו חרישה דלא תזמור כתיב דאמרי' בריש מועד קטן (דף ב ב) דזמירה בכלל זריעה וכל שכן נטיעה דדמיא טפי לזריעה ועיקר מלאכה טפי מזמירה כדמוכח בפ' כלל גדול (דף עג ב) דזומר חייב משום נוטע אעפ"כ מותר לקיימם.

ומה שר"ת היה אומר דמותר ליטע בתוספת שביעית מידי דהויא אשאר תולדות דאמרינן בריש מועד קטן (ג א) דכתיב את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך ואמרינן מכדי זריעה בכלל זמירה ובצירה בכלל קצירה [למאי הלכתא כתבינהו רחמנא] למימרא דאהני תולדות הוא דמחייב אתולדות אחריני לא מיחייב ולא גזרו בתוספת ולא יתכן כלל...

חזון איש שביעית סימן יז אות כד

אין כוונת רבינו תם דגם בשביעית נטיעה דרבנן, דהא בהדיא אמרינן גיטין (נג, ב) **דהוא דאורייתא**, אלא בתוספת הוא דרבנן וכמו שדקדקו תוספות בלשונם... ובר"ש העתיק דברי רבינו תם דבנטיעה הוי כשאר תולדות, וחלק עליו, אבל לפי לשון התוספות אין כאן קושיא.

הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ד
כל הני אית להו עיקר מהתורה דהוו גזרה משום מלאכה דאורייתא, ולכך הוי כדאורייתא... לפי מה שכתבתי יש ליישב סוגיא דגיטין לפי דברי רבינו תם דנטיעה בשביעית דרבנן, וכוונת הגמרא דדינו כדאורייתא, כיון שהוא גזרה משום מלאכה דאורייתא.

רבי יום טוב צהלון - שו"ת מהריט"ץ החדשות סימן קעו

צריך לתת טוב טעם ודעת לדבר... כיון דזומר את הגפן עובר בלאו, אמאי נוטע גפן יהיה פטור מן התורה. היה לנו לומר שחייב מן התורה מקל וחומר דזומר דתרויהו באילן הווי? אמנם הנראה לענ"ד שהטעם הוא דזריעה הוא דבר שנהנה ממנה בשנת השמיטה, וכן זומר את הגפנים או אילנות נהנה ממעשיו בשנת השמיטה, ולכך עובר. **אמנם נוטע אינו נהנה ממעשיו בשנת השמיטה עד אשר יגדל נטיעתו, ולכך לא גזרה תורה.** אמנם מדברי סופרים גזרו גם על הנטיעה.

חזון איש סימן יז אות כ

תימה הא אמר גיטין (נג, ב) דנטיעה דאוריתא, ועל כרחך נטיעה בכלל זימור... **ואפשר דהוי בכלל אין מזהירין מן הדין, ולפיכך אין לוקין על הנטיעה אף על גב דהוי דאורייתא.** ונראה דאף נוטע גרעין לא חשיב זורע, וכדאמר ירושלמי פאה (א, ד) 'זרע אילן אינם קרוים זרעים'.

